

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

ACTA HISTORIAE ARTIS SLOVENICA

29|2·2024

Meščanstvo kot umetnostni naročnik
na Kranjskem in Štajerskem

The Bourgeois Art Commissions
in Carniola and Styria

Založba ZRC

LJUBLJANA 2024

Acta historiae artis Slovenica, 29/2, 2024

Meščanstvo kot umetnostni naročnik na Kranjskem in Štajerskem

The Bourgeois Art Commissions in Carniola and Styria

Znanstvena revija za umetnostno zgodovino / Scholarly Journal for Art History

ISSN 1408-0419 (tiskana izdaja / print edition) **ISSN 2536-4200** (spletna izdaja / web edition)

Izdajatelj / Issued by

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta /

ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

Založnik / Publisher

Založba ZRC

Glavna urednica / Editor-in-chief

Katarina Mohar

Urednika številke / Edited by

Franci Lazarini, Renata Komić Marn

Uredniški odbor / Editorial board

Renata Komić Marn, Tina Košak, Katarina Mohar, Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman, Helena Seražin

Mednarodni svetovalni odbor / International advisory board

Günter Brucher (Salzburg), Ana María Fernández García (Oviedo), Hellmut Lorenz (Wien),

Milan Pelc (Zagreb), Sergio Tavano (Gorizia-Trieste), Barbara Wisch (New York)

Lektoriranje / Language editing

Oliver Currie, Darja Gabrovšek Homšak

Prevodi / Translations

Renata Komić Marn, Vesna Krmelj, Franci Lazarini, Andrej Rahten, Polona Vidmar, Barbara Vodopivec

Oblikovna zasnova / Design

Andrej Furlan

Prelom / Layout

Nina Semolič

Naslov uredništva / Editorial office address

Acta historiae artis Slovenica

Novi trg 2, p. p. 306, SI -1001 Ljubljana, Slovenija

ahas@zrc-sazu.si; <https://ojs.zrc-sazu.si/ahas>

Revija je indeksirana v / Journal is indexed in

Scopus, ERIH PLUS, EBSCO Publishing, IBZ, BHA, DOAI

Letna naročnina / Annual subscription: 35 €

Posamezna enojna številka / Single issue: 25 €

Letna naročnina za študente in dijake / Annual subscription students: 25 €

Letna naročnina za tujino in ustanove / Annual subscription outside Slovenia, institutions: 48 €

Naročila sprejema / For orders contact

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, SI-1001, Slovenija

E-pošta / E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

AHAS izhaja s podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

AHAS is published with the support of the Slovenian Research and Innovation Agency.

Tisk / Printed by

Naklada / Print run: 400

Revija AHAS je takoj po izidu prosto dostopna pod pogoji licence CC BY.

To ne velja za slikovno gradivo, označeno z znakom © in imenom lastnika avtorskih pravic.

AHAS Journal is freely available immediately upon publication under the terms of the CC BY licence.

This does not apply to images marked with the © symbol and the name of the copyright holder.

Trije politiki in umetnost

Nekaj dopolnitev k biografijam Josefa Schwegla, Ivana Švegla in Antona Korošca

Andrej Rahten

Prof. dr. Andrej Rahten, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa,
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, andrej.rahten@zrc-sazu.si

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI-2000 Maribor, andrej.rahten@um.si, ORCID ID: 0009-0005-0584-619X

Izvleček

Trije politiki in umetnost

Nekaj dopolnitev k biografijam Josefa Schwegla, Ivana Švegla in Antona Korošca

1.01 Izvirni znanstveni članek

Namen prispevka je ovrednotiti poglede slovenskih politikov na umetnost, pri čemer je v prvi vrsti opisana njihova zbirateljska in donatorska dejavnost. Predstavljeni so trije politiki slovenskega rodu, ki so delovali v prvi polovici 20. stoletja, a so bili različnih svetovnonazorskih prepričanj in strankarskih opredelitev: Josef Schwegel (1836–1914), Ivan Švegl (1875–1962) in Anton Korošec (1872–1940). Evalvacija temelji na arhivskih virih in biografski literaturi.

Ključne besede: politika, diplomacija, habsburška monarhija, Jugoslavija, Josef Schwegel, Ivan Švegl, Anton Korošec.

Abstract

Three Politicians and Art

Some Additions to the Biographies of Josef Schwegel, Ivan Švegl and Anton Korošec

1.01 Original scientific article

The aim of the paper is to evaluate the views of Slovene politicians on art and primarily to describe their collecting and donating activities. Three politicians of Slovene origin who were active in the first half of the 20th century, but who had different worldview beliefs and party affiliations, are discussed: Josef Schwegel (1836–1914), Ivan Švegl (1875–1962) and Anton Korošec (1872–1940). The evaluation is based on archival sources and biographical literature.

Keywords: politics, diplomacy, Habsburg Monarchy, Yugoslavia, Josef Schwegel, Ivan Švegl, Anton Korošec.

V zadnjih desetletjih so se slovenske knjižne police obogatile s številnimi biografijami slovenskih politikov. Če so bili tovrstni življenjepisi dolga desetletja redkost, so sedaj postali že kar samoumevna značilnost sodobnih znanstvenih raziskav. V večini del je v središču pozornosti seveda politična dejavnost glavnih akterjev in njihovih sodobnikov, precej manj pa izvemo o njihovem zasebnem življenju. To je v prvi vrsti posledica pomanjkanja virov, saj so se osebne zapuščine politikov ohranile zgolj v manjši meri, pri večini pa so sploh izgubljene, ali pa akterji sami niso dopuščali zbiranja svojih dokumentov. Na ta problem smo naleteli tudi pri raziskovalnem projektu, na katerem temelji ta razprava. Kljub temu želim v prvem tovrstnem poskusu ovrednotiti tudi poglede slovenskih politikov na umetnost, pri čemer bosta v prvi vrsti predstavljeni njihova zbirateljska in donatorska dejavnost. V raziskavo bodo vključeni trije politiki slovenskega rodu, ki so delovali v prvi polovici 20. stoletja, a so bili različnih svetovnonazorskih prepričanj in strankarskih opredelitev: Josef Schwegel, Ivan Švegel in Anton Korošec.

Z ljubeznijo iz Egipta: Josef Schwegel

Josef baron Schwegel (1836–1914) je bil v času stare Avstrije eden redkih Slovencev, sinov Vojvodine Kranjske, ki se jim je uspelo prebiti v svet visoke politike.¹ V službi habsburške monarhije je kot konzul v Aleksandriji (1859–1870) in Carigradu (1870–1872) napravil bleščečo kariero. Leta 1873 je bil imenovan za načelnika trgovinsko-političnega oddelka na avstro-ogrskem zunanjem ministrstvu in se leta 1878 tudi udeležil berlinskega kongresa, na katerem je veljal za najbližjega zaupnika avstro-ogrškega zunanjega ministra Gyule grofa Andrásyja. Zaradi nesoglasij z Andrásyjevim naslednikom Heinrichom Karlom baronom Haymerlejem se je Schwegel poslovil od službe v zunanjem ministrstvu in posvetil parlamentarni politiki. Julija 1879 je bil kot zastopnik ustavoverne stranke na Kranjskem izvoljen za poslanca v avstrijskem državnem zboru. Ta mandat je obdržal vse do uvedbe volilne reforme leta 1907, ko je bil imenovan za člana gosposke zbornice. Bil je klasičen liberalec »manchestrskega« kova. Tako se ni spuščal v zloglasno »farovško gonjo«, ampak je predvsem zagovarjal standardne liberalne postulate, svobodo trgovine in prometa, pospeševanje industrializacije, ekonomski prodor na tuja tržišča in velikopotezno pomorsko politiko. V tej smeri se je gibala tudi večina Schweglovih govorov v državnem in deželnem zboru. Zagovarjal je *pénétration pacifique du Balcan jusqu'au de-là de Mitrovica* in se nekaj časa celo zavzemal za avstro-ogrski nakup kolonij na severnem Borneu in somalijski obali.²

V mladosti je bil Schwegel slovenskonacionalno orientiran. Zne so na primer njegove domoljubne slovenske pesmi, ki jih je pisal v gimnazijskih letih. Nekoč naj bi na enem od ljubljanskih shodov prvaka slovenske narodne stranke dr. Lovra Tomana celo ponosno »držal slovensko trobojnico«.³ Med diplomatsko službo v Egiptu, daleč stran od kranjske domovine, pa se je Schwegel začel oddaljevati od slovenstva. Namesto slovenske trobojnice je tedaj visoko dvigoval samo še cesarsko črno-žolto zastavo. Po vrnitvi na Kranjsko se je pred državnozborskimi volitvami julija 1879 najprej ponudil, da kandidira na slovenski narodni listi. Dr. Janez Bleiweis, legendarni »oče slovenskega naroda«, mu je takrat odgovoril: »Prav radi Vas kandidiramo, če podpišete naš

¹ Rozman, »Baron Schwegel,« 223–29; Lucijan, »Doneski,« 61–67.

² Rahten, *Od habsburške monarhije*, 102–04.

³ Lucijan, »Doneski,« 62–63.

1. Diplomata Josef Schwegel s svojim plemiškim grbom
(© Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana)

narodni program.«⁴ Tega pa Schwegel ni hotel storiti in je raje pristopil k Bleiweisovim sovražnikom iz ustavovernega tabora. Od takrat naprej je večina slovenskih politikov v njem videla samo še »renegata« in »izdajalca« slovenskega naroda. Schwegel je v svojih spominih leta 1911 priznal, da je otrok slovenskih staršev in da svojega narodnega izvora ni nikoli zatajil, čeprav ni dvomil, da so bili njegovi predniki nemškega rodu in je večji del prebivalstva Gorenjske sčasoma samo zamenjal svoj materni jezik s slovenskim, nemški karakter v šegah in navadah ter deloma v gospodarskih dejavnostih pa ohranil. Tudi ni prikrival, da je v zgodnji mladosti, v času študija v Ljubljani, sledeč idejam revolucionarnega leta 1848, močno zabredel v narodnjaške vode. Toda hkrati je zapisal, da svojo celotno izobrazbo, že v Ljubljani v večjem delu, kasneje pa izključno, dolguje nemškemu pouku, nemškemu učiteljem in vzgojiteljem. Ta izobrazba in omikani krogi, v katerih je kasneje živel daleč od domovine in brez duhovnega kontakta z njo, so ga odtujili od slovenskih narodnjaških krogov. Kljub temu je v spominih zatrdil, da ni bil nikoli nasprotnik upravičenih nacionalnih postulatov, samo ni ne mogel ne hotel pretrgati vezi, ki so ga vezale na nemško kulturo. Do konca je vztrajal pri prepričanju, da slovenski narod na Kranjskem, ko stremlji k temu, da na novo utemelji in si zavaruje prihodnost s povezovanjem z Vzhodom, poskuša neupravičeno in v svojo škodo razdreti svojo zvezo z zahodno kulturo. Po Schweglovem mnenju bi se moralo slovenstvo prav tej kulturi zahvaliti in prav ta bi mu lahko najbolje zagotovila kulturno prihodnost, ne da bi škodila njegovi samobitnosti.⁵

Ta izpoved lepo kaže Schweglovo razklanost med slovenstvom in nemštvom. V času, ko se je gibal po diplomatskih odrih in dunajskih salonih, se je v njem zgodil velik miselni preobrat. Iz navdušenega slavofilskega usmerjenega Slovenca se je prelevil v nemško orientiranega »Kranjca«, ki sicer ni nikoli zatajil svojega slovenskega porekla, vendar mu je slovensko narodno gibanje, ki je zglede iskalo v slovanskem svetu, postalo tuje. Njegov patriotizem je bil tedaj mešanica kranjske deželne zavesti, občutka pripadnosti nemškemu kulturnemu krogu in zvestobe habsburški dinastiji. Podobni nazori so bili značilni tudi za njegove strankarske kolege iz vrst ustavovernih veleposestnikov na Kranjskem in zato je bilo logično, da se jim je pridružil ter kandidiral za državni zbor na njihovi listi.⁶

Schwegel je na službovanje v Egiptu ohranil lepe spomine, imel ga je celo za najsrečnejše obdobje svojega življenja. Tam je spoznal tudi soprogo Mario, sicer južnotirolsko Italijanko, rojeno Battisti di San Giorgio. V Egiptu si je postopno nabral precejšnje premoženje. Bil je med drugim tudi pobudnik za ustanovitev Avstro-osmanske in Avstro-egiptovske banke. Aktivno je sodeloval pri organizaciji svetovne razstave na Dunaju leta 1873 in sprožil pobudo za ustanovitev Orientalnega muzeja (1875), kasneje preimenovanega v Avstrijski trgovski muzej.⁷ Prav z njegovim delovanjem v Egiptu je povezan velik del njegove zbirateljske dejavnosti. Poleg Antona Lavrina je bil največji donator predmetov, ki jih danes v staroegipčanski zbirki hrani Narodni muzej Slovenije. Po ugotovitvah Tomislava Kajfeža, največjega poznavalca Schweglovih donacij – takrat še Deželnemu

⁴ Vošnjak, *Spomini*, 631.

⁵ Rozman, *Baron Josef Schwegel*, 96.

⁶ Lamprecht, "Politični koncept," 5–27.

⁷ Na nedavnem simpoziju, ki je bil organiziran v Umetnostnozgodovinskem muzeju na Dunaju od 1. do 3. junija 2023, je bil prav Schwegel zaradi svojih izjemnih zaslug pri pripravi orientalskega oddelka svetovne razstave v središču številnih razprav udeležencev. Avtor pričujočega članka ga je v prispevku *Josef Freiherr von Schwegel. Lebensskizze eines altösterreichischen Konsuls* opisal kot diplomata. Na simpoziju sta Schweglovo dejavnost v Egiptu in v zvezi s svetovno razstavo že podrobno predstavila Vesna Kamin Kajfež in Tomislav Kajfež, zato v tem članku tej tematiki ne bo posvečena glavna pozornost.

muzeju na Kranjskem –, prihaja iz baronove zbirke kar 128 egipčanskih predmetov.⁸ Schwegel se je angažiral tudi pri pridobivanju starin za Umetnostnozgodovinski muzej na Dunaju, med drugim je bil zaslužen za štiri velike granitne egipčanske monolite. Po svetovni razstavi je poskrbel, da so Kitajska, Japonska, Tunizija in deloma osmanski imperij Orientalskemu muzeju darovali številne in dragocene razstavne eksponate. Veliki relief Bosporja, vreden okoli 50.000 kron, za katerega je sredstva zbiral z nabirko, je podaril prestolonasledniku Rudolfu, ta pa ga je kmalu nato odstopil Orientalskemu muzeju. Nadvojvodo Karla Ludvika, mlajšega cesarjevega brata, pa je prepričal, da se je osebno zavzel za zbiranje sredstev, ki so omogočila, da je na prelomu stoletja muzej dobil sedež v *Palais Festetics*. Zanj je bilo treba odšteti 150.000 kron, kar je iznajdljivi Schwegel označil za »na pol zastonj«.⁹

Schwegel je bil tudi član deželnega umetniškega sveta, ki je deloval pri deželnem odboru Vojvodine Kranjske. Gremiju je predsedoval Hugo Werian knez Windischgrätz, podpredsedniška funkcija pa je pripadala ravnatelju Deželnega muzeja dr. Josipu Mantuaniju.¹⁰ Šlo je za posvetovalni organ, ki je dajal deželnemu odboru predloge o nabavi umetnin in podpiranju umetniškega delovanja na Kranjskem nasploh.¹¹ Je pa zanimivo, da si je zadnji kranjski deželni glavar dr. Ivan Šusteršič pri razdeljevanju referatov med člani deželnega odbora »deželni muzej in umetništvo« pridržal kar zase.¹² S Schweglom sta bila sicer v strankarskem smislu na nasprotnih političnih bregovih, a sta znala pri širših deželnih koristih tudi stopiti skupaj, denimo pri zavzemanju za ustanovitev ljubljanske univerze.¹³

Glede na svoje bogate diplomatske izkušnje je Schwegel na večer svojega življenja poskušal z nasveti pomagati pri reševanju takrat najbolj perečega problema monarhije – jugoslovanskega vprašanja. Toda dogodki na Balkanu so šli svojo pot in končno pripeljali Avstro-Ogrsko v katastrofo. Baron Schwegel je umrl že na samem začetku prve svetovne vojne, 16. septembra 1914. Z izbranimi besedami se je darežljivega donatorja že naslednji dan v pismu vdovi Marii spomnil muzejski ravnatelj Mantuani. Umrlega barona je označil za velikega dobrotnika in mecena.¹⁴

Zbiratelj z Wilsonie

Življenjska pot dr. Hansa Schwegla alias Ivana Švegla (1875–1962), nečaka Josefa Schwegla, je bila v marsičem podobna stričevi. Tudi on je namreč obiskoval znamenito Orientalsko akademijo, kasnejšo Konzularno akademijo, kamor se je vpisal prav s stričevim priporočilom. Od preloma stoletja do prve svetovne vojne je v službi cesarja Franca Jožefa opravljal številne konzularne funkcije, večinoma v Združenih državah Amerike in v Kanadi. Med drugim je bil vodja

⁸ Kajfež, "Med službeno dolžnostjo," 47–72.

⁹ Rozman, *Baron Josef Schwegel*, 44, 54–56.

¹⁰ *Deželni zbor*, 36.

¹¹ Statut deželnega umetniškega sveta, št. 71/1914, Ravnateljstvo deželnega muzeja, šk. 1914/1, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije (SI ANMS).

¹² Razdelitev referatov v kranjskem deželnem odboru, 1. 1. 1914, št. 474/1914, Ravnateljstvo deželnega muzeja, šk. 1914/2, SI ANMS.

¹³ Rahten, *Od habsburške monarhije*, 109.

¹⁴ Mantuanijevo sožalno pismo Marii Schwegel, osnutek, 17. 9. 1914, št. 642/1914, Ravnateljstvo deželnega muzeja, šk. 1914/3, SI ANMS.

konzularnih predstavništev v Winnipegu, Denverju in St. Louisu, od koder se je moral posloviti po vstopu ZDA v vojno na strani Antante. V jugoslovanski dobi se je preizkusil tudi v politiki, najprej kot predstavnik Vseslovenske ljudske stranke v Začasnem narodnem predstavništvu v Beogradu, a se je s slovenskimi katoliškimi narodnjaki kmalu razšel in nato pristal na kandidatni listi hrvaškega tribuna Stjepana Radića. Švegel se je za kratek čas celo zavihtel na ministrski položaj v vladi generala Petra Živkovića, kar je bila predvsem posledica njegovih dobrih povezav s kraljem Aleksandrom Karađorđevićem, a se je vrnil v diplomatske vode.

Po ustanovitvi nove države je Švegel na Grimščah, ki jih je nasledil po stricu in iz hvaležnosti do ameriškega predsednika preimenoval v Wilsonio, ustvaril impresivno zbirko del jugoslovanskih umetnikov, narodnih noš in drugih umetnin. Njegova zbirateljska žilica je še zlasti prišla do izraza, ko se je po vrnitvi iz Argentine, kjer je bil v letih 1931–1932 poslanik Kraljevine Jugoslavije, upokojil.¹⁵ Tozadevne ambicije je uresničeval tudi v navezi z znanim hrvaškim bankirjem Dušanom Plavšićem, s katerim se je povezal že v dvajsetih letih 20. stoletja.¹⁶ Plavšić je sicer veljal za glavnega sponzorja hrvaške moderne, v svoji hiši pa je hranil bogato zbirko slik in grafik, med drugim tudi Ferda Quiquereza, Nikole Mašića, Vlaha Bukovca in Milana Uzelca. Kot predsednik Hrvaškega umetnostnega društva je imel Plavšić velike zasluge pri ustanovitvi Moderne galerije v Zagrebu leta 1920.¹⁷ Prav v tej galeriji je Švegel opravil nakup več umetnin, čeprav je v enem od pisem Plavšiću tudi potarnal, da ni dovolj bogat za odkup vsega, kar mu je Plavšić nudil, pa še precejšnjo vsoto naj bi izgubil pri *Slavenski banki*.¹⁸

Z velikimi stroški si je Švegel postavil tudi alpski botanični vrt, v katerem je gojil več tisoč rastlin, zlasti iz Julijcev in Karavank, a tudi z drugih gorskih območij, od Francije do Balkana.¹⁹ Veliko je sodeloval tudi s tirolskim slikarjem Thomasom Rissom, ki ga je angažiral že njegov stric, saj mu je naslikal portret.²⁰ Od Rissa je Švegel kupil najmanj 40 slik. Nekoč mu je celo plačal pot na razstavo v St. Louis, slikar pa je bil tudi pogosto pri njem na Bledu. V Stamsu rojeni Riss je sicer izhajal iz zelo revnih razmer, njegova mati je bila služkinja v tamkajšnjem cistercijanskem samostanu, kar je Švegel povezoval tudi s slikarjevim težavnim značajem. Menda je svojo ženo, ki mu je sprva služila kot model za portrete Marij, pretepal, znašal pa se je tudi nad svojo hčerjo. Ko se je nekoč Švegel med slikarjevim bivanjem na Bledu potegnil zanjo, je bilo prijateljstva med njima takoj konec. Slika, na kateri je Riss upodobil svoja gostitelja Ivana Švegla in Marijo Sancin ter sebe, je tako ostala nedokončana.²¹

Med ministrovanjem v Beogradu se je Švegel domislil, da bi v jugoslovanski prestolnici postavil »spomenik slavnemu sinu slovenske savinjske doline, grofu Ulrihu Celjskemu«. Ta je bil po Šveglovem poznavanju zgodovine žrtev zveze med »madžarskimi Hunyadijevci« in »dunajsko mafijo«. Zarotniki so zadnjega potomca rodbine, ki je v navezi z Luksemburžani ogrožala celo Habsburžane, zahrbtno umorili leta 1456 v beograjski trdnjavi. Švegel se je odločil, da zadnjemu

¹⁵ Rahten, *Med Kakanijo in Wilsonio*, 196.

¹⁶ Šveglovo pismo Plavšiću, 18. 9. 1926, Ostalina Dušana Plavšića, Ms 1859, Rokopisni oddelek, Narodna in univerzitetna knjižnica (SI NUK).

¹⁷ Kolar, "Buran život," 134.

¹⁸ Šveglovo pismo Plavšiću, 3. 10. 1926, Ostalina Dušana Plavšića, Ms 1859, Rokopisni oddelek, SI NUK.

¹⁹ Rahten, *Med Kakanijo in Wilsonio*, 196.

²⁰ Kamin Kajfež, "Baron Josef Schwegel," 19. Portret danes hrani Narodni muzej Slovenije.

²¹ Šveglovo pismo Hamiltonu Fischu Armstrongu, 10. 4. 1955, Archivio della Famiglia Simic (IT AFS). Danes se slika nahaja v hiši Simicevih v Sesljanu.

2. Slika Ivana Švegla in njegove partnerke Marije Sancin, ki je zaradi spora s slikarjem Thomasom Rissom ostala nedokončana (© Archivio della Famiglia Simcic, Sesljan)

Celjskemu sredi Beograda postavi spomenik.²² Zgodba o njegovi postavitvi je v slovenski javnosti že dolgo pozabljena, šele v zadnjih letih je spet postala nekoliko bolj aktualna.²³ Švegl je za postavitve spomenika dobil kraljevo in vladno dovoljenje, zanimiva pa je bila njegova izbira. Iz svojega parka na Bledu je namreč vzel bronast kip ženske v naravni velikosti, ki moli, imenovan *Molitva*. Avtor je bil Švegllov prijatelj, znani hrvaški kipar Frano Kršinić. Švegl je razloge za to odločitev v avtobiografiji strnil takole: »Lik Ulriha samega nismo mogli napraviti, ker nimamo nobene njegove

²² Rahten, *Med Kakanijo in Wilsonio*, 178.

²³ Smiljanić, »Spomenik,« 450–72.

slike in kljub vsej zgodovinski in generalštabni naši znanosti ne vemo kakšne brke je nosil.« Podstavek kipa pa je opremil z napisom, o katerem se je posvetoval z Antonom Novačanom.²⁴ V pismu celjskemu prijatelju je Ulrika označil za »enega prvih zagovornikov jugoslovanske zveze«. ²⁵

Švegel je že po vrnitvi iz Argentine ugotovil, da je s Kršiničevega kipa na Kalemegdanu izginil »napis, ki je edino dal kipu smisel in pomen, mimogredočim Slovencem pa opomeno«. Beograjčani so kip preimenovali kar v *Bogorodico*, proti čemur je Švegel protestiral pri županu in ta je nato le odobril namestitev novega napisa, čeprav po Šveglvem mnenju s slabšim besedilom. A prišla je vojna in s tem nove težave za spomenik. Marca 1945 so v duhu nove komunistične stvarnosti neznanci kip zrušili s podstavka, kamne podstavka pa razmetali po okolici. Kip so nato vendarle ponovno postavili, a brez tablice z napisom. Znanci, ki so se vrnili iz Beograda, so Švegla obvestili o dogajanju. Ogorčen je napisal protest mestnemu odboru in zopet zahteval vzpostavitev prvotnega stanja ali pa vrnitev umetnine, a neuspešno: »Na to sem dobil odgovor neke tovarišice pomočnice, v katerem je bilo mnogo govora o novim ‚urbanističkom planu‘ za Beograd in drugimi stvarmi brez zveze z napisom na spomeniku, in ko sem jim vsaj hotel pokazati da se ne pustim za norca imeti, še drugi odgovor, da bo boljše če jim dam mir.« Švegel se je nato pritožil na višjo instanco, a prav tako neuspešno: »Tudi posredovanja slovenskega tedanjega ministrstva za znanost in kulturo, kakor so enkrat videli, da v Beogradu v tej zadevi ne name ravajo pravično postopati, niso rodila sadu, marveč samo meni pouk, da Celjani niso bili pravi narodni in demokratični ljudje, kar se ni čuditi, ker so v drugih, toda za slovensko zgodovino slavnih časih živeli, ko svet tudi drugod radija, atomske bombe in sindikatov še ni poznal, kakor je bilo tudi za časa vladanja hrvatskega kralja Tomislava, katerega spomenik pred zagrebškim kolodvorom je bil postavljen celo pod sedanjo komunistično vladu.«²⁶ Kip, posvečen zadnjemu Celjskemu, je na koncu pristal v depoju Narodnega muzeja v Beogradu.

Neuresničeno volilo: Žalostna usoda Schweglove ustanove

Ljubitelji slovenske kulture je 28. maja 1933 ob listanju časnika *Jutro* gotovo razveselil senzacionalni naslov na peti strani: *Milijonsko premoženje za slovensko kulturo*. Osrednje glasilo slovenskih liberalcev, takrat povezanih večinoma v režimski Jugoslovanski nacionalni stranki, je namreč poročalo o testamentarni odločitvi umrlih zakoncev, da s posebnim volilom zagotovita sredstva za delovanje Ustanove Josipa in Marije baron Švegel. S tem se je po pisanju *Jutra* pokojni baron »uvrstil med največje najbolj velikodušne mecene, kar jih premore slovenska kulturna zgodovina«. ²⁷ Javnost je bila z odločitvijo seznanjena kmalu po smrti vdove, ki je svojega moža preživela za slabo desetletje. Edina hči, ki sta jo namreč imela, je umrla še kot šestletni otrok, zato sta svoje premoženje poklonila svoji ožji domovini.

²⁴ Rahten, *Med Kakanijo in Wilsonio*, 179.

²⁵ Švegel je Novačanu predlagal naslednji napis: »Na uspomenu grofa Ulriha Celjskog, jednoga od prvih boraca za ujedinjenje južnih Slavena, na mestu, gde je poginuo od neprijateljske ruke, ovo delo kipara Frane Kršinića iz Zagreba postavio je 1931. godine Ivan Švegel sa Bleda.« Šveglovo pismo Novačanu, 25. 2. 1931, Zapuščina Antona Novačana, Ms 1645, Rokopisni oddelek, SI NUK.

²⁶ Rahten, *Med Wilsonio in Kakanijo*, 214; Smiljanić, "Spomenik," 459, 462–63. Resnici na ljubo je bil Tomislavov spomenik v Zagrebu res postavljen leta 1947, a šele po dveh desetletjih zapletov in z določenimi »prilagoditvami« novemu režimu, polemike o političnem sporočilu umetnine pa so se vemale tudi kasneje.

²⁷ "Milijonsko premoženje," 5.

3. Grob Ivana Šveгла v Solkanu
(© Studia diplomatica Slovenica;
foto: Janez Fajfar)

Podobno evforično je o Schweglovem volilu poročal tudi *Kmetški list*, ki je bil pod vplivom dolgoletnega politika z antiklerikalno podeželsko bazo Ivana Puclja, sicer političnega somišljenika Ivana Šveгла. V članku najdemo ugotovitev, da bo to »ena največjih narodnih ustanov v naši deželi«, sploh pa naj bi bili primeri takšne radodarnosti na Slovenskem precej redki: »Slovenci se ne moremo ponášati z velikim številom bogatašev, ki bi bili darovali za splošno koristne ali dobrodelne namene velike vsote, dasiravno žive tudi med nami precej petični ljudje.«²⁸

O žalostni usodi Schweglove ustanove je nedavno že podrobno pisala Vesna Kamin Kajfež, zato bodo na tem mestu predstavljeni zgolj glavni poudarki.²⁹ Kot je razvidno iz poročanja časnikov, je bilo ustanovi namenjenih milijon kron, a se je znesek zaradi znane valutne zamenjave skrčil na 250.000 dinarjev. Vendar pa je baronica sklenila, da naj po smrti sestre Sidonije in nečaka Karla von Schlicka pripadejo ustanovi še tri hiše v Ljubljani, ki naj bi bile vredne več milijonov dinarjev.³⁰ Za hišo na Dunaju (Thurngasse 3) pa je določila, naj se jo podari Dečjemu domu kraljice Marije v Ljubljani.³¹ Za volilo naj bi sicer skrbel kuratorij, ki bi vsako leto izplačeval v znanstvene, umetniške in dobrodelne namene stipendije, darove in podpore. Baron je želel, da bi bil v kuratoriju tudi zastopnik Šveglrove rodbine, predsedoval pa naj bi ji vsakokratni deželni predstojnik. To je bil v času Schweglovega življenja še deželni glavar Šusteršič, ki je volilo rad sprejel, po razpadu habsburške monarhije pa se je ta funkcija smiselno nanašala na bana Dravske banovine.³²

A njen zadnji ban Marko Natlačen si je očitno skupaj s pooblaščenim odvetnikom in izvršilcem oporoke Egonom Staretom pokojnikovo željo razlagal po svoje. Med drugim si je obe Schweglovi nepremičnini na nekdanji Bleiweisovi, današnji Prešernovi cesti, »brezplačno prisvojila« Dravska banovina.³³ Ali kot je zapisal v biografskem zapisu o Josefu Schweglu Albin Prepeluh, »je s tem nameravana ustanova ostala brez sredstev in propadla, preden je mogla biti rojena.«³⁴ Zapletalo pa

²⁸ "Milijonska kulturna ustanova," 2.

²⁹ Kamin Kajfež, "Baron Josef Schwegel," 15–27.

³⁰ "Milijonska kulturna ustanova," 2.

³¹ Kamin Kajfež, "Baron Josef Schwegel," 18.

³² "Milijonsko premoženje," 5.

³³ Lucijan, "Doneski," 66.

³⁴ Prepeluhov biografski zapis o Josefu Schweglu, Osebna mapa Josipa Schwegla, Arhiv Slovenskega biografskega leksikona (SI ASBL).

se je tudi pri prenosu umetnin iz Schweglove zbirke z Grimšč, iz vile v Voloskem, hiš v Ljubljani in na Dunaju, ki so bile namenjene Narodnemu muzeju v Ljubljani. Čeprav je bilo v oporoki določeno, da naj bi o donacijah muzeju odločala Schweglova vdova, je njegov nečak Ivan kasneje to izpodbijal, saj se ni želel ločiti od predmetov, ki so ostali na posestvu Wilsonia.³⁵

Z napadom Sil osi na Jugoslavijo 6. aprila 1941 so tudi za Ivana Švegla sledile nove skrbi, a mu je vojne vihre vendarle uspelo prestati, čeprav se je z nacističnimi oblastmi celo tožaril. Po odhodu Nemcev je prišel komunistični režim in z njim nacionalizacija Wilsonie. Švegel je postal žrtev pridobitniških skomin lokalnih šerifov, ki so začutili priložnost za lahek in hiter vzpon po družbeni lestvici.³⁶ In to kljub temu, da mu ni bilo med vojno ničesar očitati. Prej nasprotno, saj je na skrivaj podpiral partizane, nato pa se je moral kljub temu zagovarjati pred komunističnimi oblastmi, ki so v njem videle »monarhista«. Švegla je pozimi 1946 po lastnem pričevanju obiskala gruča nahujskanih domačinov, da bi ga »v imenu ljudstva« kot človeka, »ki je pil njihovo kri«, lastnoročno vrgla iz graščine. Na vprašanje, kam naj gre, če ga vržejo iz družinske hiše, pa mu je njihov kolovodja, ki je nekdanjega konzula, ministra in poslanika naslavljal s »svinjo«, lakonično odgovoril: »To zakon ne predvideva!« Ob tem se je Švegel spomnil vladarjev in državnikov, ki jih je v svojem bogatem življenju spoznal. Diplomata, ki je na pariški mirovni konferenci branil slovenske in jugoslovanske meje, so novi oblastniki zabrisali čez domači prag, z ostankom umetnin pa se je moral preseliti v hlev. Šele po pritožbi so mu vrnili pet hektarjev posesti (približno odstotek njegove nekdanje lastnine), graščino, ki so jo »med osvobajanjem« pokradli in opustošili vojaki dveh artilerijskih brigad, pa pustili v »dosmrtni užitek« (sam je ob tem pikro zapisal: »v dosmrtno popravljanje«).³⁷

Švegel je živel na tistem delu nekdanj znamenite Wilsonie, ki so mu jo novi oblastniki dovolili po vojni obdržati, v precej težkih razmerah. Z nekaj izjemami je vse do smrti ob datumih svojih pisem kot kraj navajal Wilsonio. Pogosto je bila v glavi pisma tudi podoba njegove posesti, včasih v kombinaciji s stričevim grbom. Iz korespondence z uredništvom *Slovenskega biografskega leksikona* je razvidno, da si je Švegel močno prizadeval, da bi bila v njem ovrednotena tudi vloga »gorjanske ekscelece«.³⁸ A propadle kulturne ustanove, ki naj bi širšo javnost spominjala na baronovo ime, ni bilo več mogoče obnoviti. Njeno poslanstvo je ostalo neuresničeno.

O Koroščevih donacijah in galeriji

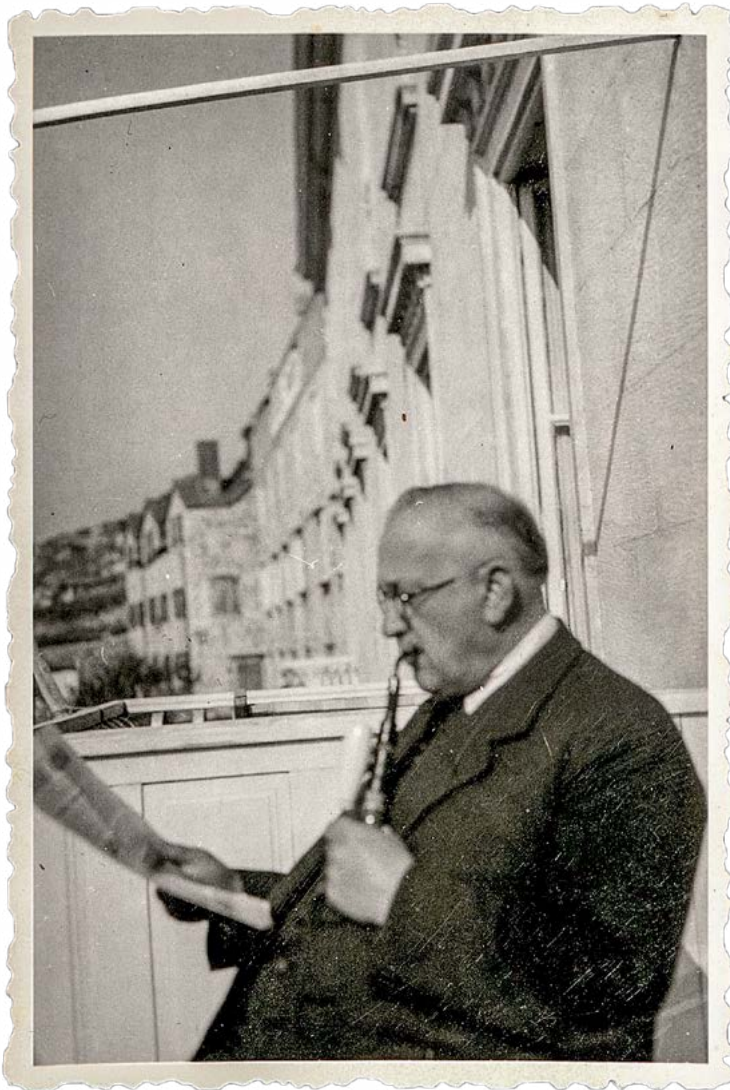
Dr. Antona Korošca (1872–1940), štajerskega duhovnika in prvaka Slovenske ljudske stranke, poznamo večinoma kot vplivnega politika na prehodu iz habsburške monarhije v jugoslovansko kraljevino, ki se je nato v Beogradu kot večkratni minister – leta 1928 celo kot premier – povzpел v sam vrh državne hierarhije. Vendar pa Koroščevo družbeno delovanje ni bilo omejeno samo na parlamentarne dvorane, v katerih je pritegnil številne poslance s svojimi govori, na kabinete, v katerih je slovel po svoji delovni vnemi in strogosti do podrejenih, ali na salone, kjer je znal imponirati z uglajenim nastopom. Do smrti je ohranil velik interes tudi za dogajanja na kulturni

³⁵ Kamin Kajfež, "Baron Josef Schwegel," 23.

³⁶ Lucijan, "Dr. Ivan Švegel," 44.

³⁷ Rahten, *Med Kakanijo in Wilsonio*, 206–07.

³⁸ Šveglovi pismi Alfonzu Gspanu, 3. 9. 1954 in 9. 1. 1962, Osebna mapa Ivana Švegla, SI ASBL.

4. Anton Korošec med branjem časopisa na Hvaru (© Univerzitetna knjižnica Maribor)

sceni. Svoj umetnostni okus je razvil predvsem z branjem in obiskovanjem gledališč, kamor je rad hodil že na Dunaju. V jugoslovanski dobi je bil reden gost zlasti v beograjski drami. Manj znano pa je, da je finančno podpiral različne institucije na Slovenskem, zlasti izobraževalne in cerkvene ustanove, pri čemer je pogosto želel, da njegove donacije ostanejo anonimne.³⁹

Tako v Beogradu kot v Ljubljani se je Korošec rad podal med ljudi in spoznaval utrip življenja na ulicah. V Ljubljani se je, denimo, pomešal med branjeveke na Vodnikovem trgu.⁴⁰ V Beogradu se je mudil ob različnih stojnicah. Kupoval je spominke revežev iz ruske kolonije, bil je reden kupec na stojnici nekega judovskega trgovca. Menda sta se spoprijateljila, ko je nekoč na glas prebiral njegove knjige. Podobno kot Janez Evangelist Krek pred njim je tudi Korošec slovel po tem, da je rad gmotno pomagal študentom. Mlade je podpiral tudi prek Vincencijeve konference za akademike, tudi z odstopanjem oblek, ki jih ni več potreboval. Pogosto je kril stroške organizacije raznih

³⁹ Rahten, *Anton Korošec*, 400.

⁴⁰ Slana, *Oživitev*, 83.

tečaje, na katerih je rad tudi sam sodeloval, če mu je čas dopuščal. Rad je debatiral o vsebini predavanj, odhajal je na izlete v okolico in iskal gobe po bližnjih gozdovih. Ko so celjski študentje od škofa Gregorija Rožmana dobili v najem dvorec Brdce pod Mozirsko planino, kjer so organizirali svoje tečaje, jim je prav tako priskočil na pomoč s finančno podporo.⁴¹

Korošec je slovel po tem, da je kupil vsako slovensko knjigo, ki je izšla. A knjig ni samo kupoval, ampak jih je seveda tudi bral. Menda je čital pogosto, po kosilu, preden je zaspal, ko je legel v posteljo, a tudi ponoči, če se je zbudil. Po enem od pričevanj »do Ivana Cankarja ni imel posebnega odnosa, najbrž zato ne, ker Cankar ni risal jakih, borbenih značajev«. Značilen je Korošev komentar Cankarjeve zbirke *Erotika*, ki je v katoliški hierarhiji doživela plaz kritik: »To ni blasfemija, to je obup siromaka.«⁴² Pač pa je rad citiral pesmi Otona Župančiča, ki si jih je zapisoval v beležnico.⁴³

Koroševa finančna podpora slovenskim izobraževalnim ustanovam se je kazala na različnih področjih, čemur lahko sledimo predvsem v spominski literaturi. Finančno je podpiral tisk salezijanske knjižice, s tem da je plačeval ponatise, ki so jih morali nato njegovi uradniki pošiljati Slovencem na službovanju v Srbiji. Ohranilo se je tudi pričevanje, da je nekoč poklical iz Beograda na Mohorjevo družbo v Celje, ali so že natisnili koledar za prihajajoče leto. Ko so mu odgovorili, da je že v tisku, jim je naročil, da morajo vključiti še neki zemljevid evropskih manjšin, ki ga je dobil. Bil je pripravljen prevzeti nase vse stroške, ki bi pri tem nastali. V razpravi pravnika in umetnostnega zgodovinarja Marijana Marolta, ki jo je avtor posvetil Koroščevemu odnosu do kulture, lahko preberemo, da je Korošec nekoč obiskal licejsko knjižnico, ki je bila takrat še v pritličju poljanske gimnazije, v tesnih in slabo urejenih prostorih. Janko Šlebing, ki je bil tam knjižničar, se je menda od ganjenosti razjokal, ko je kmalu nato dobil od Korošca denarni znesek z naročilom, naj da vezati nevezane knjige in časopise.⁴⁴

Zanimivo poglavje predstavljajo Koroščeve donacije cerkvenim ustanovam. Bolj poučeni so vedeli, da je Korošec zelo radodaren meceni, čeprav je želel, da se njegove finančne podpore umetnikom ne izpostavlja. V prvi vrsti je namenjal finančna sredstva za opremo cerkva v Sloveniji, kot je, recimo, slikano okno v cerkvi Lurške Matere Božje v Brestanici.⁴⁵ A Korošec je pomagal tudi katoliški diaspori v Srbiji. Beograjskemu dopisniku dnevnika *Slovenec* Jošku Krošlju je nekoč priznal: »Ni katoliške cerkve ali kapele v Srbiji, v kateri vsaj eno okno, ali harmonij ne bi bila moja.«⁴⁶ Financiral je tudi restavriranje fresk v pravoslavnih samostanih, o čemer so pričale zahvalne diplome v njegovem stanovanju.⁴⁷

Na Koroščevo podporo so lahko računali tudi v Begunjah, kjer je praviloma preživel poletne počitnice. Znano je, da so tamkajšnje sestre usmiljenke upravljale kaznilnico za ženske in Korošec se je tam pogosto mudil. 5. avgusta 1936 je zavod v njegovem spremstvu obiskal celo ministrski predsednik Milan Stojadinović. Po svečanem pevskem programu so si gostje v pisarni ogledali razstavo ročnih del, vlogo vodiča pa je prevzel kar Korošec. Ko so si gostje ogledovali razstavo, jim je poznavalsko hitel razlagati različne načine vezenja. Vsi so se čudili, kako vse to ve. Pohvalil se je, da

⁴¹ Rahten, *Anton Korošec*, 402–03.

⁴² Majcen, "Moji spomini," 8.

⁴³ Rahten, *Anton Korošec*, 393.

⁴⁴ Marolt, "Dr. Anton Korošec," 220.

⁴⁵ Zahvaljujem se Franciju Lazariniju, da me je opozoril na ta podatek.

⁴⁶ Krošelj, "Borba," 201.

⁴⁷ Marolt, "Dr. Anton Korošec," 220–21.

so se mu tudi na dvoru čudili, ko je dvornim damam in kneginji Olgi razlagal, kakšne vrste ročnih del ima. Potem se je obrnil k sestram in jim prišepnil: »Za to se imam vam zahvaliti, ker ste mi to povedale in razložile.« Za begunjsko cerkev je med drugim podaril jaslice.⁴⁸ Bil je med glavnimi podporniki izgradnje Jožamurke, prekrasnega paviljona s kapelico sv. Jožefa, ki je na prošnjo sester usmiljenk v Begunjah nastala po Plečnikovih načrtih. V svojem velikopoteznem stilu je zanjo daroval 3000 dinarjev za bronasti kip sv. Jožefa. Za prav tako Plečnikovo kapelico v ženski kaznilnici pa je podaril dragoceni ciborij, ki je stal dvakrat toliko, sestram usmiljenkam je prinesel v dar še črni in zeleni mašni plašč.⁴⁹ Korošec je posegal tudi v športno življenje na Gorenjskem. Od leta 1936 je namreč na Črnem vrhu nad Jesenicami v organizaciji Akademskega športnega kluba Univerze kralja Aleksandra I. potekalo tekmovanje v alpski kombinaciji smuka in slaloma. Zmagovalec je v prehodno last dobil pokal, poimenovan po Korošču, ki ga je sam financiral.⁵⁰

Korošec je seveda podpiral tudi ustanove v orbiti katoliških narodnjakov, zlasti Prosvetno zvezo. Denar je z ministrstva v Ljubljano pošiljal prek ožjih sodelavcev, Stanka Majcna, Joška Krošlja, tudi Ivana Dolenca. Lastnoročno je napisal in jim dal na pot razdelilnik denarnih podpor, ki so mu jih morali s pobotnicami ob vrnitvi tudi pokazati. Včasih je želel ostati anonimen, zlasti ko je pošiljal podpore karmeličankam v Moste ali uršulinkam v Škofji Loki. Seveda so sestre slutile, kdo je bil skrivnostni dobrotnik.⁵¹ Šolske sestre iz zavoda v Ljubljani so mu kot »svojemu največjemu dobrotniku«, ko je bil predsednik senata v Beogradu, podarile album s prelepimi vezeninami, ki prikazujejo ključne postaje v njegovem življenju, od pastirja do državnika.⁵²

Koroščeve donacije v podporo slovenski kulturi so nedvomno presegle strankarske delitve. Po enem od pričevanj je Korošec menda na skrivaj razrahljal mošnjo tudi za restavriranje na novo odkritega *Celjskega stropa*, za kar je bil zadolžen slikar Matej Sternen.⁵³ Doslej najdena dokumentacija Koroščevega prispevka ne potrjuje, je pa iz nje razvidno, da celjska občina leta 1926 v proračunu zastavljene vsote ni imela, zato ni jasno, kako so finančno luknjo na koncu zapolnili.⁵⁴

Korošec je bil reden obiskovalec umetnostnih razstav, umetnine, ki jih je kupoval, pa je pogosto pošiljal v Zavod sv. Stanislava v Šentvidu, kjer so jih razstavili v »Koroščevi galeriji«. Škofjski gimnaziji je plačal tudi obnovo fizikalnega kabineta in novih učil zanj.⁵⁵ Koroščeve umetniške darila škofjski gimnaziji so vsaj deloma zabeležena v njenih poročilih. Tako ji je po vrnitvi s Hvara, kjer je bil v letih 1933–1934 v konfinaciji, podaril serijo pokrajinskih slik z otoka in dragocenih knjig za knjižnico.⁵⁶ V začetku leta 1938 je zavodu daroval eno kiparsko skupino in tri slike, ki jih je kupil na razstavi bolgarskih umetnikov v Beogradu. V prestolnici je za gimnazijo kupil tudi štiri slike Rika Debenjaka. 20. januarja istega leta je gimnaziji podaril stenski medaljon Stanka Vraza, delo hrvaškega kiparja Roberta Frangeša Mihanovića.⁵⁷ Na umetniški razstavi, ki je bila od 16. do

⁴⁸ Rahten, *Anton Korošec*, 402.

⁴⁹ Ambrožič, "Plečnikova dela," 973–74.

⁵⁰ Prehodni pokal, na katerem so napisani zmagovalci v letih 1936–1941, hranijo v Loškem muzeju.

⁵¹ Majcen, "Moji spomini," 5–6.

⁵² Album se nahaja v Spominski sobi dr. Antona Korošca v Biserjanah. Zahvaljujem se Franciju Čušu za pomoč pri raziskovanju tamkajšnjih Koroščevih predmetov.

⁵³ Marolt, "Dr. Anton Korošec," 220–21.

⁵⁴ Rahten, *Anton Korošec*, 404.

⁵⁵ Marolt, "Dr. Anton Korošec," 220–21.

⁵⁶ *Škofjska klasična gimnazija* (1936), 11.

⁵⁷ *Škofjska klasična gimnazija* (1938), 11.

26. oktobra v Beogradu, je Korošec za galerijo gimnazije kupil tri slike: dve Mihe Maleša (*Slovensko tihožitje* in *Sv. Križ na Dolenjskem*) in eno Gojmirja Antona Kosa (*Dekle z vrčem*).⁵⁸

Vendar pa našete umetnine niso bile edine Koroščeve donacije, namenjene škofijski gimnaziji. Knjižnici gimnazije je podaril tudi 44 lepo vezanih knjig, med temi veliko publikacij Srbske književne zadruge. Najdragocenejša je bila *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur* (1826) Josefa Pavola Šafárika.⁵⁹ Z bibliofilskimi raritetami je bogato zalagal tudi ljubljansko pravno fakulteto, ki ji je redno namenjal tudi denarna sredstva iz dispozicijskega fonda, kadar je seveda z njim razpolagal kot minister.

Na podatke o Koroščevih donacijah Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu sem naletel ob pisanju njegove politične biografije, zato imajo te ugotovitve v tem trenutku zgolj status preliminarne raziskave. Vendar iz že opravljenih poizvedb v Zavodu sv. Stanislava izhaja, da danes žal nihče od tam zaposlenih ne pozna zgodbe o »Koroščevi galeriji«. Predvideva se, da so omenjene umetnine izginile med nemško okupacijo, morda tudi v režimu, ki je sledil.⁶⁰

Zaključek

Življenjepisi politikov so pogosto omejeni na njihove nastope v parlamentarnih dvoranah in na različnih zborovanjih, njihov interes za umetnost pa se praviloma znajde v ozadju zanimanja znanstvenikov. Pričujoči članek izhaja iz zavedanja, kakšne so omejitve klasične politične biografije, hkrati pa primeri izbranih treh politikov različnih svetovnonazorskih prepričanj – Josefa Schwegla, Ivana Švegla in Antona Korošca – lepo ponazarjajo, da je treba pri ocenjevanju življenja in dela osebnosti upoštevati tudi druge vidike, če želimo določeno osebnost biografsko zajeti v celovitosti njenega delovanja. Kot je razvidno iz pričujočega članka, sta imela mecenstvo in donatorstvo v življenju vseh treh opisanih protagonistov pomembno vlogo. Samokritično je treba poudariti, da gre za izbrane primere, ki predstavljajo zgolj dopolnitve že obstoječih političnih biografij. Pomenljivo je, da so vsi trije politiki dobili svoje biografe šele več desetletij po smrti, kar je seveda poseben slovenski historiografski problem. Ta temelji predvsem na pomanjkanju virov, kar so, denimo, pokazale tudi poizvedbe, da bi lahko vsaj v temeljnih obrisih rekonstruirali danes že povsem pozabljeno Koroščevo galerijo. Uspešnost raziskav je pogojena tudi z vsakokratno splošno politično situacijo, kar kaže primer nacionaliziranega, pa potem zopet privatiziranega Schweglovega dvorca Grimšče (nekdanje Wilsonie), ki bi si prav tako zaslužil podrobnejšo obravnavo. Da seveda ne govorimo o dejanjih, ki kažejo, kako lahko ozkosrčne politične skomine preprečijo izpolnitev plemenitih zavez, kot je bila Schweglova odločitev, da nameni svoje premoženje delovanju kulturne ustanove širšega nacionalnega pomena. Ne glede na to pa je mogoče sklepati, da obstaja dovolj tehtnih razlogov za sistematično raziskavo, ki bi zajela daljše obdobje in širši spekter političnih osebnosti na Slovenskem v luči njihove donatorske in mecenske dejavnosti. Predstavljeni trije primeri namreč kažejo, da velja tozadevno proučevanje zastaviti še bolj ambiciozno, kar pa bo možno le z interdisciplinarnim pristopom.

⁵⁸ Škofijska klasična gimnazija (1939), 7.

⁵⁹ Škofijska klasična gimnazija (1940), 5.

⁶⁰ Članek temelji na avtorjevih raziskavah, izvedenih v okviru temeljnega raziskovalnega projekta *Meščanstvo kot umetnostni naročnik na Kranjskem in Štajerskem v 19. in prvi polovici 20. stoletja* (J6-3136), ki ga iz državnega proračuna financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- Ambrožič, Matjaž. "Plečnikova dela za Žensko kaznilnico v Begunjah in njihova usoda po odhodu usmiljenk." *Bogoslovni vestnik* 79 (2019): 971–88.
- Deželni zbor in odbor po stanju dne 1. maja 1913. Ljubljana: Samozaložba deželnega odbora kranjskega, 1913.
- Škofijska klasična gimnazija v Št. Vidu nad Ljubljano: Izvestje o šolskem letu 1935/1936. Št. Vid nad Ljubljano: Založilo vodstvo zavoda Sv. Stanislava, 1936.
- Škofijska klasična gimnazija v Št. Vidu nad Ljubljano: Izvestje o šolskem letu 1937/38. Št. Vid nad Ljubljano: Založilo vodstvo zavoda Sv. Stanislava, 1938.
- Škofijska klasična gimnazija v Št. Vidu nad Ljubljano: Izvestje o šolskem letu 1938/39. Št. Vid nad Ljubljano: Založilo vodstvo zavoda Sv. Stanislava, 1939.
- Škofijska klasična gimnazija v Št. Vidu nad Ljubljano: Izvestje o šolskem letu 1939/40. Št. Vid nad Ljubljano: Založilo vodstvo zavoda Sv. Stanislava, 1940.
- Kajfež, Tomislav. "Med službeno dolžnostjo in zbirateljsko strastjo: Slovenski zbiratelji starin iz vrst avstrijskih diplomatov v Egiptu." V *Slovenci in čar Egipta: Diplomati, zbiralci, misijonarji in popotniki*, uredila Irena Lazar, 9–81. Koper: Univerzitetna založba Annales, 2010.
- Kamin Kajfež, Vesna. "Baron Josef Schwegel in njegovo zbirateljstvo: Novi pogledi na Schweglovo zbirko v Narodnem muzeju Slovenije." *Argo* 59, št. 2 (2016): 15–27.
- Kolar, Mira. "Buran života dr. Dušana Plavšiča (1875.–1965.)." *Osječki zbornik* 24–25 (1996–1999): 131–44.
- Krošelj, Joško. "Borba za konkordat in dr. Korošec." *Zbornik Svobodne Slovenije* 18 (1966): 181–201.
- Lamprecht, Rajmund. "Politični koncept kranjskih ustavovernih veleposestnikov v 60. letih 19. stoletja – njihovi koncepti razmišljanja o političnih, nazorskih in nacionalnih vprašanjih." *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v., 55, št. 1 (2019): 5–27.
- Lucijan, Adam. "Doneski za biografijo Jožefa Schwegla." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 43, št. 1–2 (1995): 61–67.
- Lucijan, Adam. "Dr. Ivan Švegl in njegov čas." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 44, št. 1 (1996): 51–60.
- Majcen, Stanko. "Moji spomini na Antona Korošca." *Most* 8, št. 29–30 (1971): 2–18.
- Marolt, Marijan. "Dr. Anton Korošec in kultura." *Zbornik Svobodne Slovenije* 18 (1966): 215–222.
- "Milijonska kulturna ustanova," *Kmeti list*, 31. 5. 1933, 2.
- "Milijonsko premoženje za slovensko kulturo," *Jutro*, 28. 5. 1933, 5.
- Rahten, Andrej. *Anton Korošec: Slovenski državnik kraljeve Jugoslavije*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2022.
- Rahten, Andrej. *Med Kakanijsko in Wilsonio: Poklicne in politične preizkušnje Hansa Schwegla alias Ivana Švegla*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva založba, 2018.
- Rahten, Andrej. *Od habsburške monarhije do Panevropske unije: Razprave, predavanja in članki 2000–2009*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2009.
- Rozman, Franc. "Baron Schwegel v svojih spominih." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 32, št. 2–3 (1984): 223–29.
- Rozman, Franc, et al., ur. *Baron Josef Schwegel: Spomini in pisma*. Mengeš: Center za evropsko prihodnost, 2007.
- Slana, Miroslav Miroslav. *Oživitev dr. Antona Korošca: Oče domovine na tehničarji*. Maribor: Založba za alternativno teorijo, 1991.
- Smiljanić, Ivan. "Spomenik Ulriku II. Celjskemu v Beogradu in njegova usoda." *Zgodovinski časopis* 71, št. 3–4 (2017): 450–72.
- Vošnjak, Josip. *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982.

Three Politicians and Art Some Additions to the Biographies of Josef Schwegel, Ivan Švegel and Anton Korošec

Summary

In most monographs on Slovene politicians, which have been better represented in Slovene historiography in recent decades, the focus is on the political activity of the main actors and their contemporaries and much less on their private lives. This is largely the result of a lack of primary sources, as the personal legacies of politicians have only been preserved to a limited extent. In most cases they have been lost altogether, or the actors themselves did not allow their personal papers to be collected. The purpose of the present paper is to evaluate the views of Slovene politicians on art, and primarily to describe their collecting and donating activities. Three politicians of Slovene origin who worked in the first half of the 20th century, but who had different worldviews and party affiliations, are discussed: Josef Schwegel (1836–1914), Ivan Švegel (1875–1962) and Anton Korošec (1872–1940). The oldest of them, Baron Josef Schwegel, had an exemplary career as the Austro-Hungarian consul in Egypt before entering politics, which is where most of his donations to the then Provincial Museum in Ljubljana come from. In his will, he dedicated the considerable financial resources he had accumulated during his rich career to the establishment of a special foundation, which was supposed to support artistic, scientific and cultural activities in his homeland. His nephew Ivan, who inherited his uncle's estate of Grimšče (later Wilsonia) near Bled and the artworks stored there, was also considered to be an art lover. He supported above all the Tyrolean painter Thomas Riss, and he also bought works of art in Croatia. Anton Korošec, a leading Slovene statesman between the two World Wars, made it possible with his purchases of paintings to establish a gallery at St. Stanislav's Institution in Šentvid, which was informally named after him. He also helped finance the furnishing of sacred buildings, not only in Slovenia, but also in other parts of Yugoslavia. The donations of all three politicians had a sad fate: Josef Schwegel's foundation soon collapsed ingloriously due to the financial malfeasance of the trustees of the property, the paintings from the "Korošec Gallery" probably disappeared due to the German occupation, and Ivan Švegel's property in Grimšče was looted and nationalized at the beginning of the communist regime.